

Bu kayıtlardan, Dîvân-ı Hümâyûn'a ait olanların büyük bir kısmı elimizde bulunmaktadır. Bulunmasının sebebi de bu kayıtların defter halinde oluşandır. Defter halindeki belgelerin saklanması, muhafaza edilmesi, günümüze kadar intikal etmesi daha kolay olduğu içindir. Kânûnî'den itibaren Dîvân-ı Hümâyûn evrâkının tamamı defter halinde mevcuttur.

Yurt Dışındaki Arşiv Malzemesi

Dîvân-ı Hümâyûn evrâkının orduyla birlikte savaşa çıktığına örnek olarak II. Viyana Kuşatması'nda Merzi-fonlu Kara Mustafa Paşa yenildiğinde otağ yağmalan-dığı zaman otağdaki Dîvân-ı Hümâyûn evrâkı da Avus-turya Ordusu'nun eline geçmiştir. Bugün Viyana Mü-zesi'nde o dönemin Ahkâm Defterleri dediğimiz Ah-kâm-ı Şikâyet Defterleri'nin örnekleri bulunmaktadır. Serinin o tarihli nüshası da bizim arşivimizde yoktur.

Viyana Müzesi'ndeki bu Ahkâm-ı Şikâyet Defteri, yanlış olarak Mühimme Defteri diye bir Avusturyalı ilim adamı tarafından hem tıpkı basım hem de tercüme olarak neşredilmiştir. Yurt dışındaki Osmanlı dönemi arşiv malzemesine gelince, biliyorsunuz Osmanlı, üç kıtada hakim ve altı yüz sene devam eden bir imparatorluk kurmuştur. Bu imparatorluk, fetihle başlamış fakat medeniyetle devam etmiştir. Balkanlar'da, Afrika'da, Arabistan Yarımadası'nda ve Avrupa'da olmak üzere Osmanlı'nın izleri hem yazılı olarak hem de eser olarak günümüze kadar bütün tahribatına rağmen ulaşmıştır.

Bugün Mısır'da dört milyona yakın Osmanlı dönemi arşiv malzemesi vardır. Makedonya'da miktarını bilmediğimiz, fakat bir kısmını mikrofilm olarak getirdiğimiz arşiv malzemesi mevcuttur. 1931 senesinde Bul-garistan'a hurda kâğıt fiyatıyla ve kâğıt hamuru olarak sattığımız, sonradan tarih malzemesi olduğu anlaşıl-dıktan sonra Bulgarlar tarafından muhafaza edilen iki milyona yakın arşiv malzemesi Bulgaristan'da bulun-maktadır. Diğer taraftan Osmanlı'nın az veya çok idare ettiği bütün ülkelerde Şer'îye Sicilleri dediğimiz kadı si-cilleri mutlaka vardır. Bunların sayıları bazı ülkelerde yüzleri, binleri geçtiği gibi bazı ülkelerde de onlarla sa-yabileceğimiz ve Bulgaristan'da Makedonya'da, Saraybosna'da, Mısır'da, Suriye'de, Tunus'ta ve aklı-mıza gelecek kırkın üzerinde -ki Osmanlı coğrafyasında çıkan- devletlerin hemen hemen tamamında Osmanlı dönemine ait Şer'îye Sicilleri mevcuttur. Anadolu'ya ait olanlar da bugün Ankara'da Millî Kütüphane'de toplan-mış durumdadır.

Osmanlı Arşivi'nin Otomasyonu

Osmanlı Arşivi'ne teknoloji 1987'den itibaren gir-meye başlamıştır. 1987'de yedi tane Machintosh bilgi-

saya alınarak bunlar katalog yazımında daktilo olarak kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra 1992'ye kadar bunların sayısı çoğaltılmışsa da katalog yazımından öteye gidilememiştir. 1992'de hazırlanan bir fizibilite raporuyla Osmanlı Arşivi'nin modern anlamda dijital (sayısal) ortama aktarılması projesi yapılmış, fakat çe-şitli imkânsızlıklar nedeniyle bu, 1999 senesine kadar ihale edilememiştir. Bazan ihaleler yapıldığı halde onaylanmamış, bazan da genel bütçe yılı bittiği için kadük olmuştur. 1999 yılına geldiğimizde, hazırlanan fi-zibilite raporları doğrultusunda Osmanlı Arşivi'ni sayısal ve mikrofilm ortamına aktarma ihalesi yapılmış, bu çer-çevede birisi Hybrit olmak üzere üç tane mikrofilm ka-merası alınmıştır. Bu kameralarla Osmanlı Arşivi'nin elindeki malzeme, önem sırasına göre sayısal ortama ve mikrofilm ortamına aktarılmaya başlanmıştır. Bila-hare yapılan yazılım programıyla birlikte Osmanlı Ar-şivi'nin sayısal ortama aktarılan malzemelerinin hem kataloglarının, hem de görüntülerinin sayısal ortama aktarılması ve yapılacak seçim çerçevesinde katalog-larla birlikte hem belgeye, hem de bilgiye ulaşım imkân-ının internet ortamında sağlanması yoluna gidilmiştir. Bugün, Tahrir Defterleri, Ruznamçe Defterleri, Rus Defterleri ve Sicill-i Ahvâl Defterleri sayısal ortama ak-tarılmış, fakat henüz internete aktarılmamıştır. Önü-müzdeki yıllarda, yapılacak bir program çerçevesinde ihtiyaç duyulduğu takdirde bunların katalog bilgileriyle birlikte internet ortamından araştırmacıların istifadesine sunulması düşünülmektedir. Yine bu çerçevede, yazılım programı doğrultusunda, sayısal ortamda hazırlanan ve daha sonra sayısal ortama aktarılan kataloglar olmak üzere iki milyon üzerindeki belge katalogu internet ortamına aktarılmıştır. Böylece dünyanın her tarafın-dan, internet ortamında, Osmanlı Arşivi'ndeki belge bilgilerine ulaşılabilir hale gelmiştir. Bugün iki yüz bine yakın, dünyanın her tarafından araştırmacı veya tarih merakısı, Osmanlı Arşivi'nin internet sitesini ziyaret etmektedir. Bunların içerisinde otuz bin civarında olanı Web sitemizin aboneliği halindedir. Bunu şöyle de-ğerlendirebiliriz: 1846'da kurulan ve aradan yüz elli se-kiz sene geçen arşiv hayatında, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde, yapılan hesaplarda, arşiv-den istifade eden yerli ve yabancı araştırmacıların sayısı elli bini geçmez iken, aradan geçen bir sene içerisinde, otomasyona geçilip kataloglar internete aktarıldıktan sonra ziyaretçi sayısı iki yüz binin üzerine çıkmış bu-lunmaktadır. Bu da bize, Osmanlı Arşivi'nin otomasyo-nunun yapılmasının ne kadar isabetli olduğunu göster-mektedir.

Şimdilik sadece belge bilgilerine, yani katalog ba-zında belge bilgilerine ulaşmaktadırlar. Belge görüntü-leri internete aktarılmış değildir. İleride eğer belge gö-

rüntüleri de internete aktarırsa bunun mutlaka bir ücret, bir bedel mukabilinde verilmesi olabilecektir. Bu da yapılacak bir programla düzenlenecektir.

Projenin nihai hedefi biraz önce arzettiğim, Anadolu'da, Avrupa'da ve Afrika'daki Türk-Osmanlı medeniyetini dünyaya ulaştırabilmek ve bu medeniyetten dünyayı istifade ettirebilmektir. Osmanlı Devleti yıkıldıktan, dağıldıktan sonra kırkın üzerinde müstakil devlet kuran ülkelerin her birinin de üçer-beşer yüzyıllık tarihlerinin doğru bir şekilde yazılmasını sağlamak ve Osmanlı-Türk medeniyetinin gerçek yüzünü o ülkelere olduğu gibi bütün dünyaya anlatmaktır. Nihai hedef budur. Teknoloji araçtır, vasıta. Eğer medeniyet anlamında, hizmet anlamında hedefiniz yoksa teknolojinin bir önemi yoktur. Bizim hedefimiz, Türk medeniyetini, Osmanlı medeniyetini ve Osmanlı'nın kendisinden önceki devletlerden tevarüs ettiği medeniyeti günümüze aktarmak ve bunu gelecek medeniyetimizde de temel taşı olarak kullanılmasını sağlamaktır. Nihai hedef budur.

Osmanlı Arşivi ulaştığı teknolojik seviye sayesinde ileride İstanbul dışındaki araştırmacılara görüntü isteklerini posta ve elektronik ortamda karşılayabilecektir. Bugün teknik imkânlarımız ve idari teşkilatımız postayla hizmet etme imkânına sahip değil. Çünkü bir döner sermayemiz yok. Alacağımız posta ve fotokopi ücretlerini ne şekilde ve nereye aktaracağımız problem olduğu için şimdilik bu hizmeti verememekteyiz. Ancak internet üzerinden kataloglarda tespit ettikleri belgeleri, araştırmacılar kendileri İstanbul'a kadar gelip istedikleri takdirde gerek kâğıt ortamında, gerekse CD, DVD veya disket ortamında kendilerine bedeli mukabilinde verebilme imkânına sahibiz.

Arşiv kataloglarının internet ortamında araştırmaya açılmasının şu faydası da olmuştur. Araştırmacılar önceden olduğu gibi arşive gelerek günlerce, hatta haftalarca katalog taramasına gerek kalmadan, uzun bir zaman kaybetmeden, bilgisayarlarının başında birkaç dakika içerisinde bu bilgi ve belgelere ulaşabiliyorlar. Gerek kronolojik olarak, gerek yer isimleri olarak, gerekse anahtar kelimeler üzerinden istediği katalog bilgisine internet üzerinden ulaşma imkânına sahiptir.

Osmanlı Arşivi'nin Otomasyon Projesi dünya standartlarındadır. Bizim, dünyadaki diğer imparatorluk arşivlerine göre büyük bir avantajımız var. Biz, mikrofilm ve sayısal ortama geçmeye yeni başladık. Halbuki diğer arşivler daha önce mikrofilme geçmişlerdi. Arşivlerde teknolojiyi kullanmak çok pahalıdır. O nedenle, daha önceki teknolojileri kullanmış arşivler, bugün bilgisayar teknolojilerine geçerken zorlanmakta, çünkü masrafları artmaktadır. Biz, o bakımdan en son, modern teknolojileri kullanma imkânına sahibiz. Yaptığımız hizmet,

oturtmak istediğimiz sistem dünya arşivcilik standartlarına uygun bir sistemdir.

Sayısal Ortama Aktarmada Öncelik

İki şeyi öncelikle düşünüyoruz. Birincisi çok sık kullanılan fonların bir an önce sayısal ortama aktarılması, ikincisi Osmanlı Devleti'nin müesseselerine ait bilgilerin daha önce aktarılması. Bu nedenle, Tapu Defterleri, Dîvân-ı Hümâyûn evrâkı, Rûzname Defterleri ve arkasından da Maliye Ahkâm Defterleri olmak üzere defter serilerine öncelik veriyoruz. Çünkü defterleri mikrofilm veya sayısal ortama aktarmak daha süratli ve daha hızlı olmaktadır. Bu nedenle defterleri öncelikle sayısal ortama veya mikrofilm ortamına aktardıktan sonra yine önem sırasına göre diğer fonların sayısal veya mikrofilm ortamına aktarılması planlanmış ve

programlanmış durumdadır. Halen beş adet sayısal kamera, dört adet de biri Hybrit olmak üzere mikrofilm kameramız mevcuttur. Bunlar süratle çekim işlerine devam etmektedirler.

Belgelerin tamamının dijitalleştirilmesi söz konusu değildir. Çünkü bu, çok pahalı bir sistem olup bunlar arasında belli bir seçim yapılacaktır. Yüz elli milyon belge ve defterin tamamının aktarılması hem gerekmez, hem de çok pahalıya mâl olur. Zira Osmanlı Devleti'nin yazışma sistemi gereği bazı belgeler mükerrerdur. Bu mükerrerlerin de defaatle sayısal ortama veya mikrofilm ortamına aktarılması gereksizdir. Uzman personel vasıtasıyla bunların tedkiki yapıp, buna göre hem ucuza mâl etme, hem de süratle artırma yoluna gidilmektedir.

Bilgisayar teknolojisi durmadan, süratle gelişen bir teknoloji. Yeni teknolojiler ortaya çıktıkça -sistemimiz zaten baştan kurulurken modüler sistem olarak kurulmuştur- yeni ilavelerle, gelişmelerle büyütülmekte ve her yeni teknoloji ve yeni gelişme bizim hızımıza katkı yapmakta ve hızlanmamıza vesile olmaktadır. Otomasyon sistemimiz bu şekilde dizayn edilmiş, bu şekilde projelendirilmiştir. Yani bugüne kadar olana daha hızlı-

sını, daha yenisini ilave ederek sürati arttırma imkânına sahibiz.

Eldeki imkânlar hesaba katılırsa, beklediğimizden daha da fazla verim elde ettiğimizi düşünebiliriz. Çünkü bizim Osmanlı Arşivi'nin otomasyon sisteminde istihdam ettiğimiz personelin tamamı teknik konularda amatör arkadaşlarımızdır. Eğer bunu dikkate alırsak elde ettiğimiz netice beklediğimizden çok üstündedir. Çünkü bugüne kadar profesyonel teknik personel istihdam etme imkânı bulunmamıştır. Arkadaşlarımız büyük fedakârlık ve özveriyle amatörce bu işi yürütmüşler ancak bugün profesyonel olma noktasına gelmişlerdir. Önümüzdeki aylarda veya yıllarda bu iş için yetişmiş profesyonel elemanların istihdamı cihetine gidilecektir. Gidilmesi de zaruridir, çünkü sistem genişlemektedir, daha detay bilgilere ihtiyaç hissedilmektedir. O nedenle meslekten yetişme bilgisayar elemanlarına, mühendis seviyesinde yetişmiş elemanların istihdam edilmesine de zaruret vardır. Bu da, zannediyorum kısa zamanda gerçekleştirilecektir.

Osmanlı Arşivi Dışındaki Osmanlı Dönemi Arşiv Malzemeleri

Memnuniyetle görüyoruz ki, Osmanlı Arşivi'nin kurup geliştirdiği sistemi Türkiye Cumhuriyeti'nin bilhassa kültür kuruluşları bizi örnek alarak gerçekleştirme yoluna gitmektedirler. Buna örnek vermek gerekirse, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü gibi kökü mazide olan kuruluşlar bizi örnek alarak aynı otomasyon sistemini kurmaya çalışmaktadırlar. Süleymaniye Kütüphanesi de bunlardan biridir ve kardeş kuruluş olarak biz kendileriyle daima temas halindeyiz. Elimizdeki imkânlardan onları da yararlandırmaya çalışıyoruz.

Diğer taraftan Topkapı Sarayı Arşivi'nde mevcut iki yüz bin civarındaki evrak, Osmanlı Arşivi'nin bir parçasıdır. Hatta o kadar parçasıdır ki, bazı konularla ilgili belgelerin bir kısmı Osmanlı Arşivinde, bir kısmı Topkapı Sarayı Arşivi'ndedir. O nedenle Topkapı Sarayı arşiv malzemesiyle Osmanlı Devleti arşiv malzemesinin bir araya getirilmesinde fayda vardır. Bu, çeşitli zamanlarda denenmiş, muvaffak olunamamıştır. Ama, değilse bugün elimizdeki imkânlarla bunu sanal ortamda birleştirme imkânı hasıl olmuştur. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü bir sayısal kamerayla bunları sa-

yısal ortama aktararak, Osmanlı Arşivi bünyesi içerisinde araştırmacıların hizmetine sunma çalışmalarını sürdürmektedir. En kısa zamanda bu gerçekleştirilecektir. Fiziken bu malzeme Topkapı Sarayı'nda bulunsa da sayısal ortamda Osmanlı Arşivi'nin malzemesi içerisinde yer alacaktır.

Osmanlı Arşivi Restorasyon Servisi'nden bir enstantane..

1992 yılından beri Osmanlı Arşivi, ölçme-değerlendirme ve mesai kıstasları uygulamakta idi. Hemen hemen on iki, on üç senedir bu sistem bizde yerleşmişti. Belki Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir kurumunda olmadığı kadar ölçme-değerlendirme sistemi Osmanlı Arşivi'nde yerleşmiştir. Bu seneden itibaren kalite kontrol sistemiyle de birleştirerek bunu bir aşama daha

yükseltip önce planlama, sonra tatbik etme daha sonra da kontrol etme şeklinde daha da ileriye götürme gayesine matuftur. Kalite kontrol sistemini planladıktan sonra uygulama sürecinde yaptığımız kontrollerde hem hızı artırmak, hatalar varsa düzeltmek ve birimlerden, gruplardan azamî verimi elde edebilme gayesine matuftur. İlk çalışmalar başlamıştır ve yapılacak kontrollerle, düzeltmelerle bu azamî seviyesine çıkartılacaktır. Gayemiz, elimizdeki malzemeyi kısa sürede, hatasız tasnif edebilmek ve yüzde yüze yakın bir doğrulukla araştırmacının hizmetine sunabilmektir.

Osmanlı döneminden bize intikal eden arşiv malzemesi, bugün bir şekilde kontrol altına alınabilmiş durumdadır. Ama seksen senelik Türkiye Cumhuriyeti'nin arşivi hiçbir şekilde kontrol altında değildir. Bu nedenle şu an hazırlıkları tamamlanan Millî Arşiv Kanunu'nun, bir an önce çıkması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti'nin en küçük idarî birimi olan muhtarlıklardan başlayarak Cumhurbaşkanlığı seviyesine kadar arşivlerin yeniden ele alınması ve geleceğe intikal edecek malzemenin kalite kontrolü de yapılarak şimdiden hazırlanmasında fayda vardır. Yarın çok geç olabilir. Nitekim Cumhuriyet döneminin kuruluş yıllarına ait elimizdeki belge sayısı, yok değilse de çok az miktarda olduğunu tahmin ediyoruz. Çünkü bunun istatistiği de yapılmış değildir.

Bu nedenle temennimiz odur ki, Millî Arşiv Kanunu bir an önce çıksın, yürürlüğe konsun, kurum ve kuruluşlar da bu kanun çerçevesinde gerekli düzenlerini kursunlar ve hizmet verebilsinler.